

Předmluva k českému vydání (Josef Šíma)	9
Předmluva (Ron Paul)	15
Kapitola 1: Slon v obývacím pokoji	19
Kapitola 2: Jak stát nafoukl realitní bublinu	29
Kapitola 3: Velkolepý plán na záchranu Wall Street	57
Kapitola 4: Jak stát vyvolává hospodářský cyklus	86
Kapitola 5: Velké mýty o Velké hospodářské krizi	114
Kapitola 6: Peníze.	137
Kapitola 7: Jak dál?	170
Poděkování	191
Dodatek – doporučená literatura.	193
Poznámky	196
Slovníček vybraných pojmů	214
Rejstřík	216

Předmluva k českému vydání

Když jsem v roce 2006 zval texaského kongresmana Rona Paula do Prahy, aby uvedl na český trh první překlad slavné knihy Ludwiga von Misesa *Lidské jednání: pojednání o ekonomii*, téměř nikdo tehdy nepředpokládal, před jakými změnami stojíme – na poli ekonomickém, politickém a intelektuálním. Nikdo netušil, kolik lidí bude brzy zděšeno tím, že dnes módní myšlenky opět (pokolikáté již!) nejsou schopny odpovědět na problémy současnosti. Blížil se totiž KRACH. Krach hospodářský, krach většinou ekonomů a novinářů neočekávaný, a proto i krach myšlenek hlásajících, že už se nikdy chyby minulosti nemohou opakovat, že dnes žijeme v nové době, kdy jsou věci veřejné osvěceny spravovány odborníky – ženami a muži na svých místech usilovně pracujícími pro naše blaho. Prý již není třeba obávat se hospodářských propadů, prý nehrozí dramatické poklesy cen nemovitostí. Vždyť centrální bankéři a ministři spolu se svými poradci o nás, obyčejné lidi, dbají s péčí téměř otcovskou! A psát o tom, že centrální bankovníctví je jen jedním z pokusů centrálně plánovat, a z tohoto důvodu také počínáním nebezpečným, se prý – jak mi napsal jeden redaktor odmítající zveřejnit článek shrnující odkaz Misesovy knihy – jaksi v dnešní době nehodí. A pak to přišlo. Neočekávané bylo tady: krach, deziluze, utrpení milionů lidí a k tomu diskuse, jak z toho ven. Na jedné straně se objevily recepty vycházející z kombinace socialismu, státního

intervencionismu a plánování snažící se trhy spoutat, na druhé straně rostoucí zástupy lidí volající po opravdové deregulaci trhů, třímající v ruce dnes přesně šedesát let starou Misesovu knihu *Lidské jednání*, kteří s hořkostí v hlase prohlašují: „Tady to všechno je po desetiletí vysvětleno. Proč jen jsme se nepoučili.“ A někteří ještě dodávají: „My jsme to říkali, ale nikdo nám naneštěstí nenaslouchal.“ A mezi těmi, jejichž varování založené na Misesových myšlenkách a argumentech celé tzv. rakouské školy nebylo vyslyšeno, vidíme vedle sebe v první řadě – jak dokumentuje tato kniha – mimořádný fenomén americké politiky, „Doktora No“, kongresmana a prezidentského kandidáta Rona Paula (kdo nesledoval jeho fundraisingové rekordy a mnohatisícové davy, jež mu naslouchaly, necht' zadá do Googlu heslo „Ron Paul Revolution“) a řadu ekonomů, historiků, finančníků, politických vědců, mezi které patří i autor této knihy, absolvent dvou elitních škol, Harvardovy univerzity a Columbijské univerzity, historik se zájmem o ekonomii, dr. Thomas Woods.

Woodsova kniha je záměrně psána přitažlivým, populárním jazykem a ukazuje, zcela v duchu misesovské tradice, jak je důležité nepřenechávat porozumění společenským a hospodářským jevům „expertům“. Odevzdání se kvůli zdánlivé složitosti fungování hospodářských politik, v čele s politikou měnovou, do rukou specialistů v oboru totiž může vést ke katastrofě. Woods proto pečlivě objasňuje základní principy fungování bankovníctví a podstatu inflace, ukazuje na dopady ušlechtilé znějících „záchranných“ programů, odhaluje politické souvislosti a – díky své odbornosti – i zajímavé, a pro mnohé nikdy neobjevené, historické paralely. Jeho výklad tak každému čtenáři odhalí princip fungování (čímž mu umožní samostatně pochopit, a nikoli brát jako dané) a následně zasadí pro-

blém do historické souvislosti (čímž mu ukáže, jak často se kvůli tradovaným mýtům tytéž chyby a slepá víra v rychlá řešení opakují po staletí). Praxe historika a populární styl psaní navíc Woodsovi umožňuje dokumentovat typické argumentační veletoce a bezradnost tvůrců hospodářské politiky, jež žurnalisté při svém soustředění na aktuality nezaznamenávají a odborné texty do svých analýz nezařazují. To činí knihu velmi atraktivní, neboť se tak dostáváme částečně do zákulisí politiky. Woods čerpá ze záznamů kongresových slyšení, osobní korespondence, paměti tvůrců politik, polozapomenutého dobového tisku, a tím boří aureolu pracně budovanou imagemakery, ať již jde o šéfa americké centrální banky Alana Greenspana, kterému po desítky let novináři i bankéři doslova viseli na rtech, nebo tolik oslavovaného presidenta spasitele F. D. Roosevelta. Spíše než jako zachránce hospodářské prosperity tak vidíme Greenspana jako člověka přímo odpovědného za vytvoření bubliny na akciovém trhu a Roosevelta jako presidenta, který „běžný“ krátkodobý korekční útlum hospodářství na přelomu 20. a 30. let, přetvořil svými pomýlenými strategiemi na více než desetiletí trvajících katastrofu, která zničila život milionů lidí na celém světě.

Pro českého čtenáře je zajímavý ještě jeden aspekt této knihy. Profesor Woods se v celém textu odkazuje na myšlenky rakouské školy a sám je jejím dnešním významným představitelem. Pro mnoho lidí ale bude patrně překvapením (byť bystrého čtenáře by měl již název tohoto myšlenkového směru na cosi upozornit), jak úzce jsou základní myšlenky této ekonomické školy spjaty s naší minulostí. Její zakladatel, Carl Menger, studoval v polovině 19. století v Praze, jeho nástupce Friedrich von Wieser po dlouhá léta na přelomu století v Praze vyučoval, Brňan Eugen von Boehm-Bawerk byl „naším“ rakouským ministrem financí

a donedávna jsme mohli vídat jeho tvář na stošilinkové bankovce. Bawerkův student z Vídně, František Čuhel, který se proslavil formulováním postoje rakouské školy ke způsobu uchopení užitku – základu celé ekonomie – v podstatě po celý produktivní život působil v Praze.* Ludwig von Mises ve svých dílech na Čuhelově odkazu stavěl, ale spolu s ostatními rakouskými autory své doby, F. A. Hayekem, rodákem z Třešti J. A. Schumpeterem, F. Machlupem a dalšími, byl nucen kvůli rozmachu národního socialismu v Evropě přenést rakouskou tradici za oceán, především do Spojených států. Tím se od nás rakouská tradice vzdálila, byť na některých místech, např. v dílech profesora Karla Engliše v jistém smyslu stále dalších několik let žila.**

Odklon od rakouské tradice v poválečném období však zažila i ekonomická obec na Západě. Přestože se rakouská teorie do té doby vyhřívala na výsluní zájmu společenských vědců díky svým příspěvkům k ekonomické metodě, teorii peněz a hospodářského cyklu nebo svému průlomovému poznatku o nefunkčnosti socialistického plánování, poválečný vývoj zavedl ekonomický hlavní proud pryč od široce společenskovedního zaměření ekonomie směrem k technické analýze a matematickému modelování. Ekonomie tak v očích mnoha začala ztrácet kontakt s realitou, opravdové *porozumění* v souvislostech začalo být nahrazováno umělou modelovou precizností.

* Hudík, Marek: „František Čuhel (1862–1914)“, *New Perspectives on Political Economy*, vol. 3, no. 1, 2007, str. 15–25.

** O tomto více např. Koderová, Jitka: „Pronikání myšlenek rakouských ekonomů do výuky na českých vysokých školách před rokem 1989“, *New Perspectives on Political Economy*, vol. 2, no. 1, 2006, str. 60–74. Viz také Šíma, Josef: *Les Tcheques et les idées „autrichiennes“*. In: Nemo, Philippe, Peti-tot, Jean. *Histoire du libéralisme en Europe*. Paris: Quadrige/Puf, 2006, s. 1269–1278.

Přesně tento posun stojí také u základů Woodsovy kritiky tvůrců dnešní hospodářské politiky, kteří nás svou slepou vírou ve své sofistikované modely uvrhli do hospodářských problémů. A přesně tato transformace ekonomie hlavního proudu také vede řadu neekonomů, společenských teoretiků, k vyzdvižení mimořádných humanitních kvalit rakouské školy.*

Renesance rakouské školy, kterou svět zažil, jak uvádí profesor Woods, po udělení Nobelovy ceny F. A. Hayekovi v roce 1974, zasáhla českého čtenáře v podstatě až v 90. letech. Byla přeložena klasická díla profesorů Misesse (*Lidské jednání*), Hayeka (*Právo, zákonodárství a svoboda*) a Rothbarda (*Zásady ekonomie; Ekonomie státních zásahů; Peníze v rukou státu; Etika svobody*), ke kterým v poslední době přibyla řada nových titulů současných evropských i amerických autorů.** Nosná díla rakouské myšlenkové tradice tedy máme, ale dosud chyběla taková publikace o problémech dneška, aby čtenář nemohl získat pocit, že má co do činění se sice zajímavým čtením o fungování společnosti, ale čtením poněkud esoterickým; myšlenkami, které mu neodpoví na tíživé současné problémy, na problémy, o nichž slyší v televizi nebo čte v novinách. Kniha profesora Woodse ho takovéhoho možného pocitu dozajista zbaví. A poutavé vysvětlení vzniku dnešní krize, objasnění smysluplnosti její „léčby“ a srovnání s obdobnými situacemi v nedaleké i vzdálené minulosti určitě

* Viz např. text křesťanského morálního filozofa Michala Novaka – „Ekonomie jako humanismus“ v Terra Libera, duben 2002.

** Viz např. Huerta de Soto: *Peníze, banky a hospodářské krize*, ASPI, 2009; Hoppe, Hans-Herman: *Demokracie, anarchie a omyly ekonomie*, Alfa Nakladatelství, 2009; Leoni, Bruno: *Právo a svoboda*, Liberální institut, 2007; Higgs, Robert: *Politická ekonomie strachu*, Alfa Publishing, 2006; Salin, Pascal: *Ekonomická harmonizace*, Liberální institut, 2003.

napomůže, tak jako jinde ve světě, k dalšímu pronikání
myšlenek rakouské tradice, myšlenek, které zde vznikly,
zpět do naší intelektuální výbavy.

Poutavé čtení!

prof. Josef Šíma
rektor vysoké školy CEVRO Institut

Spousta Američanů dnes vzhlíží k Washingtonu s nadějí, že nová administrativa vyřeší naše ekonomické problémy. Bohužel jde o naději bláhovou. Přestože nám slibovali „změnu“, dočkáme se pravděpodobně jen pokračování týchž povrchních řešení, která v minulosti poškodila již tolik národních hospodářství a která dnes pouze oddálí návrat k prosperitě.

Všechna tato řešení jsou založena na nesprávné představě, že tržní ekonomika selhala. Ve skutečnosti neselhal trh, nýbrž zásahy do něj. Selhala centrální banka a její politika manipulace penězi a úrokovými sazbami. Nic z toho nelze dávat za vinu tržní ekonomice, leč novináři a sloupkaři tak přesto činí.

Takzvaní keynesiánští ekonomové v čele s Paulem Krugmanem marně šátrají ve svém pytlí plném starých obehra-
ných triků, marně řeší problém přebujelých intervencí pomocí dalších intervencí; nic nefunguje. Oni se však nevzdávají. Budou se v tom pytlí přehrabovat až do konce Obamovy vlády. A recese zatím bude pokračovat, jelikož žádný z jejich triků nemá sebemenší souvislost s fundamentálními problémy ekonomiky. Nakonec nám nezbude nic než prázdný keynesiánský pytel a hromada nesplacitelných dluhů.

A koho naopak média až dosud přehlížela? Stoupen-
ce rakouské ekonomické školy, kteří předpověděli nejen

Velkou hospodářskou krizi, ale rovněž kalamitu, s níž se potýkáme dnes. Dobrá zpráva je, že „rakouští“ ekonomové získávají každým dnem na popularitě a mají dnes větší šanci ovlivnit naši společnou budoucnost, než kdykoli za posledních sedmdesát let. Statistiky vyhledávání výrazu „rakouská ekonomie“ v Googlu údajně zaznamenaly raketový vzestup.

V následujících měsících můžeme pravděpodobně očekávat lavinu knih a pojednání o tom, co se vlastně světovému hospodářství v posledních letech přihodilo a co bychom s tím měli dělat. Většina těchto analýz přitom bude zcela mylná a k tomu plná hrůzostrašných rad a doporučení. O tom jsem naprosto přesvědčen.

A proto je tato kniha tak důležitá. Tom Woods totiž doopravdy chápe, co se vlastně přihodilo. Správně identifikuje problémy, jejich příčiny i jejich řešení. K architektům současné krize přistupuje nikoli s nábožnou úctou a bázní, jaké se jim dostává ve Washingtonu a v televizi, nýbrž neobjácně a zdravě kriticky, čehož drtivá většina našich údajně nezávislých komentátorů a akademiků jaksí není schopna. Tom si šetří svůj obdiv pro ty, kdo narozdíl od šarlatánů, jež nás nyní chtějí poučovat, současnou katastrofu předpověděli, umějí ji vysvětlit a vědí také, jak z ní ven.

Krach provede laického čtenáře v několika krátkých kapitolách celou řadou témat, která v našich odborných i veřejných debatách tak dlouho chyběla. Myšlenky, na něž naši vedoucí představitelé dávno zapomněli, nebo o nich ani nikdy neslyšeli, jsou najednou zpátky. Však již bylo načase. Tato kniha je jejich nepostradatelným heroldem. Tom mimo jiné vysvětluje rakouskou teorii hospodářského cyklu, kterou správně označuje za tu vůbec nejdůležitější ekonomickou informaci, jaké se dnes obyčejným lidem může dostat, a předkládá přesvědčivý a racionální popis

toho, jak jsme se dostali tam, kde dnes jsme. Pouze pokud správně ukážeme na skutečné příčiny současného debaklu, můžeme navrhnout řešení, která nás dovedou k nápravě, místo aby jen prodloužila naši agónii.

Dny, kdy jsme si žili nad poměry, kupovali všechno možné na kreditní karty a za nové peníze vytvořené z ničeho, jsou sečteny. Jistě, naše vlády budou pokračovat v nesmyslné politice léčby předlužení novým zadlužením, přílišné inflace ještě větší inflací, ale to na faktu, že hra skončila, nic moc nezmění. Vládní kúra nebude fungovat. Co si politici počnou, až udeří krize důchodového a zdravotního pojištění a lidé budou požadovat biliony, které jim stát v minulosti nasliboval? Pokud se ty peníze pokusí jednoduše natisknout, bude to znamenat definitivní konec dolaru, pokud se tak už ovšem nestalo, vzhledem ke všem těm záchranným a stimulačním balíčkům. Potřebné zdroje zkrátka a dobře nejsou k dispozici. Je načase, abychom se k tomu postavili jako dospělí a vzali to na vědomí. Čím více budeme intervenovat a držet nefunkční podniky na umělé výživě, tím hůř se nám povede. Čím dříve však pochopíme, co se doopravdy stalo, vyhodnotíme svou hospodářskou situaci s otevřenou hlavou a začneme budovat svou ekonomiku na solidních základech, tím dříve se k nám vrátí blahobyt a prosperita.

Myšlenky a ideje mají ještě pořád velkou sílu a solidní ekonomické vzdělání bylo jen stěží kdy důležitější než dnes. Není dnes lepšího a srozumitelnějšího pohledu na současnou ekonomickou krizi než Woodsův *Krach*, a proto jej také z celého srdce schvaluji a doporučuji.

Ron Paul, člen Sněmovny reprezentantů Spojených států amerických

Slon v obývacím pokoji

Již od podzimu roku 2008, kdy se zhroutila burza, zkrachovala řada bank a firem a kdy se začal šířit strach a ekonomická nejistota, jsou Američané den co den bombardováni starou známou písničkou – tržní hospodářství selhalo.

A řešení? Podle Baracka Obamy, odcházející Bushovy administrativy, republikánů a demokratů v Kongresu a sdělovacích prostředků je potřeba více státních intervencí, více vládních výdajů, více čerstvě natištěných peněz a většího zadlužení.

A jako by to nestačilo, titíž lidé, kteří vymysleli a uskutečnili plány a projekty, jež nás dovedly na pokraj kolapsu, dnes vystupují jako moudří úředníci, kteří nás vyvedou z temnoty zpět na světlo. Politici házejí své vlastní chyby na všechno a všechny kolem, jen ne na sebe. A k tomu je, jako obvykle, používají coby záminku k dalšímu navýšení svých pravomocí.

Mluvící hlavy v televizi, jak je jejich zvykem, opět nabízejí špatné odpovědi na špatné otázky. Ty důležité si většínou ani nekladou – odkud se všechno to nepřiměřené riziko, spekulace a zadlužení, nemluvě o hypoteční bublině samotné, vlastně vzalo? A pokud už taková otázka přece jen padne, odpověď ve stylu „přemíra hazardu a hrabivosti“, eufemisticky řečeno, budí skepsi. Jistý ekonom prohlásil, že vinit z krize hrabivost je podobné, jako tvrdit, že letadlo spadlo kvůli příliš silné gravitaci.

Slovy klasika, pláčeme sice hezky, ale na špatném hrobě. Současnou krizi nezpůsobil volný trh, nýbrž státní zásahy do tržních mechanismů. A to není žádná zaslepená ideologická obrana trhu, nýbrž objektivní a jednoznačný verdikt založený jak na teorii, tak na tvrdých datech. Společnosti Fannie Mae a Freddie Mac, které se kromě daňových a regulačních úlev těší celé řadě státních privilegií, nasály do hypotečního a stavebního sektoru víc prostředků, než by bylo možné na volném trhu. Demokraté v Kongresu celá léta předstírali, že u Fannie i Freddieho je všechno v pořádku a že čerta na zeď malují jen zlí padouši, kteří nechtějí, aby si i chudí lidé žili slušně (věřte nebo ne, několik demokratů přesně tohle doopravdy řeklo). Republikáni to dnes demokratům s chutí otloukají o hlavu, ale ani jejich nevídaná rozhazovačnost, zadlužování a státní intervence v minulosti nejsou ničím, co by stálo za pochvalu. Většina republikánů tleskala spolu s demokraty nekonečnému procesí záchranných plánů a stimulačních balíčků, které rozhodně nejsou typickým projevem fungování volného trhu.

Ale ani mnozí z těch, kdo se označují za příznivce tržní ekonomiky, nepochopili, v čem je doopravdy zakopaný pes. Republikáni sice ukazují prstem na zákon o komunitním reinvestování, který situaci rozhodně neprospěl, jenže tím připomínají lékaře, který pacienta s rakovinou upozorňuje, že mu teče z nosu.

Prakticky nikdo ve Washingtonu, a jen málokdo mimo něj, byl a je ochoten obrátit reflektor veřejné pozornosti na tu vůbec největší státní intervenci do hospodářství a na instituci, jejímiž otisky prstů se místo činu jen hemží – americkou centrální banku jménem Federální rezervní systém. Fed se v souvislosti s krizí téměř nezmiňuje, snad leda coby náš zachránce. Významné deníky, časopisy a webové stránky pitvají a rozebírají krizi ze všech možných stran, aniž

by o Fed jediným slůvkem zavadily. Ale to není nic nového – ve veřejném prostoru neexistuje seriózní debata o roli Federálního rezervního systému už téměř sto let, prakticky od jeho založení. Fed je prostě báječný a tečka.

Když prezident George W. Bush 24. září 2008, v atmosféře tuhého odporu veřejnosti proti navrhovanému záchrannému plánu pro finanční sektor, oslovil národ, věnoval pár minut i rádobyanalýze „prapůvodních příčin“ krize. Kromě letmé a dvojznačné nářážky na Fannie Mae a Freddie Mac neosočil jedinou státní instituci. Jedno z nepsaných pravidel americké politiky zní, že inflační politika centrální banky se zásadně nikdy neuvádí coby příčina ekonomických problémů země, o souvislosti s hospodářským cyklem nemluvě. Ani prezident Bush se od předepsaného scénáře neodchýlil – o roli Fedu nepadlo ani slovo.

O pár týdnů nato oznámil prezident záměr uspořádat mezinárodní krizový summit ve Washingtonu. (Jak se trefně vyjádřil investiční analytik Mike Shedlock: „V reakci na úvěrový kolaps svolal prezident Bush do hlavního města všechny ty, kdo nejprve netušili, co se na nás řítí, pak se odmítali smířit s fakty a nakonec vůbec nepochopili, co to všechno znamená.“¹⁾) Říkal přitom cosi o „potřebě zachovat demokratický kapitalismus“, což ve standardní úředničtině znamená potřebu naložit volnému trhu na bedra další várku direktiv a regulací. Pozvánku dostala pestrá sbírka prezidentů a premiérů.

Reakce byla předvídatelně nejapná. Když se o plánovaném summitu dozvěděla Evropa, francouzský prezident a předseda Evropské komise neprodleně začali volat po přiškrcení daňových rájů, posílení Mezinárodního měnového fondu či omezení manažerských odměn, mám-li vybrat jen ta nejobehranější irelevantní řešení. Možnost, že uměle nízká úroková sazba kolem jednoho procenta vy-

slala celou globální ekonomiku na neudržitelný kurz, nepadla ani tehdy, ani 15. listopadu na samotném summitu, z něhož se vyklubala poměrně bezzubá výměna vyčpělých banalit.²

V říjnu 2008 prohlásil šéfredaktor oblíbeného webového magazínu *Slate*, že finanční krize dozajista znamená konec libertarianismu, jelikož jsme prý všichni viděli, co dovedou „neregulované trhy“. Opět však pozapomněl na centrální bankovníctví obecně a Federální rezervní systém zvláště, třebaže ani jedno není výtvořem volného trhu a jejich destruktivní chování nemá s „neregulovaným trhem“ nic společného.

Abychom byli spravedliví, pár výjimek potvrzujících pravidlo by se našlo, například investiční guruové jako Jim Rogers, Peter Schiff nebo James Grant. Když se Rogerse v televizi zeptali, jaké by byly jeho první dva kroky ve funkci šéfa Fedu, odpověděl, že nejprve by Fed zrušil, a pak by rezignoval. Není náhodou, že zmíněné trio patřilo k nepočtené menšině, která před dnešní krizí neúnavně varovala. Takzvaní mainstreamoví komentátoři, kteří by v ideálním světě dávno přišli i o poslední zbytky věrohodnosti, se jejich pesimismu a kritice Fedu jen vysmívali. Díky YouTube dnes mohou lidé na celém světě pobaveně sledovat přehlídku tragikomických figur, které se Peteru Schiffovi ještě roku 2006 doslova smály do tváře, když předvídal do puntíku vše, co se dva roky nato doopravdy stalo. Pochopitelně že titíž experti, kteří o blížící se pohromě neměli ani tušení a místo toho předpovídali permanentní slunečno, jsou dnes těmi, na něž se George W. Bush a Barack Obama obrátili pro radu, jak z problému ven.

Je to s námi špatné.

Více balíčků, více regulace, více státu

Dalo se pochopitelně očekávat, jak vlády s hospodářskými problémy naloží. Lodivodové národů nejprve špatně diagnostikovali příčinu krize, čímž sami sebe zprostili jakékoli viny a občany poštváli proti rozmanitým iluzorním pachatelům. Poté začali horlivě studovat příčiny a řešení Velké hospodářské krize z 30. let – a samozřejmě vůbec nic nepochopili. A nakonec si vítězoslavně spojili dezinterpretaci současné situace s dezinterpretací Velké krize.

Takže předstoupili před občany a prohlásili, že v zájmu zamezení druhé Velké krize je nutno přijmout tatáž opatření jako ve 30. letech (rozuměj, tatáž opatření, která ve 30. letech nezafungovala). Naši moudří vůdcové začali situaci neprodleně zhoršovat, počínaje (leč rozhodně nekonče) masivní a bezprecedentní šňůrou záchranných balíčků, tzv. bailoutů. Hospodářská deprese díky tomu potrvá déle, než kdybychom nechali pracovat tržní mechanismy.

Když byl v září 2008 předložen Sněmovně souhrnný bailout pro celý finanční sektor ve výši 700 miliard dolarů – který Bushova administrativa a její mediální posluhovači záhy překřtili na „záchranný plán“ – byla reakce veřejnosti okamžitá a jasná. Demokratická senátorka z Kalifornie Barbara Boxerová oznámila, že k zákonu obdržela zhruba 17 000 emailových zpráv, z drtivé většiny nesouhlasných. Z více než 2 000 telefonních hovorů, které přijala její kalifornská kancelář za jeden den, podpořilo plán pouze 40 volajících, tedy 2 procenta. Do její washingtonské kanceláře se dovolalo celkem 918 občanů. Pro byl jeden jediný. Další členové Kongresu se setkali s podobnou odezvou. Ohijský senátor Sherrod Brown se nechal slyšet, že 95 procent jeho voličů, s nimiž komunikoval přes telefon či email, bylo *proti* bailoutům.³

Ptáte se, čím to, že zástupci lidu naprosto ignorovali tak mohutný výtrysk občanského rozhořčení? Hádejte. Podle

Centra pro otevřenou politiku (Center for Responsive Politics) přispěly finanční a investiční korporace ve volebním roce 2008 na sněmovní, senátní a prezidentské kampaně celkovou částkou 53 milionů dolarů, čímž se zařadily v seznamu nejštedřejších dárců na druhé místo, hned za právníky. Zákonodárci, kteří 29. září hlasovali ve Sněmovně pro bailout, dostali od bank a investičních holdingů o 54 procent více příspěvků na kampaně než ti, kteří hlasovali proti.⁴

Přesto Sněmovna plán kupodivu na první pokus odmítla. S tím se však vláda nehodlala smířit. Namísto aby uznala, že lidé si bailout zkrátka nepřejí, začala spolu se svými příznivci v Kongresu přemýšlet, jak by svůj plán prosadila i přes nevoli drtivé většiny národa. Senátní verze tedy přihodila miliardy dolarů na tradiční cílené dotace (neboli takzvaného „medvěda“), návrh byl schválen, opatřen prezidentským podpisem a zapsán do sbírky zákonů. Samotné oloupení daňových poplatníků o 700 miliard dolarů ve prospěch krajně nezodpovědných hráčů z Wall Street připadlo zákonodárcům amorální, ovšem když se návrh upravil o daňovou úlevu ve výši 6 milionů dolarů pro výrobce dětských dřevěných šípů, bylo rázem vše v pořádku.

Ministr financí Henry Paulson se po celou tu dobu nechoval zrovna jako chladnokrevný a kompetentní správce státní kasy. Ještě před hlasováním o bailoutů nám oznámil, že za přidělené peníze vykoupí od bank špatná aktiva (například problémové hypotéky a „toxické“ hypoteční deriváty), čímž znovu rozproudí mezibankovní úvěry, které zamrzly kvůli nejistotě a vzájemné nedůvěře bank. Vláda, nejvyšší činitelé Sněmovny a Senátu a média neúnavně bušili do pochybovačů a odpůrců s tím, že Paulsonův plán je správný a národ ho potřebuje hned teď.

Jakmile byl však zákon schválen, všichni jeho příznivci si to doslova přes noc rozmysleli. Plán odkoupit špatná aktiva byl

nejprve odložen a vláda oznámila, že peníze dá bankám přímo, výměnou za jejich akcie, ať se jim to líbí, nebo ne. Krátce nato Paulson oznámil, že žádná aktiva ani kupovat nebude. Takže plán, který byl údajně naprosto nezbytně nutný k tomu, aby nedošlo ke katastrofálnímu kolapsu globální ekonomiky, byl promptně zapomenut. Paulson později dokonce veřejně přiznal, že věděl už od počátku, že původní řešení, tak jak jej prezentoval veřejnosti, není tím pravým ořechovým.⁵

Teď potřebovaly pro změnu povzbudit spotřebitelské úvěry. Podle Paulsona prý „miliony Američanů“ čelily rostoucím úrokům z kreditních karet a zhoršenému přístupu k úvěru, takže „financování každodenních nákupů je pro rodiny čím dál nákladnější“. Tento výrok se přičil zdravému rozumu ještě víc než obvyklá Paulsonova vysvětlení. Považte sami – je z hlediska rodinných financí dlouhodobě udržitelné platit každodenní nákupy kreditní kartou? Copak je to normální? Přesto nás Paulson žádal, abychom dál podporovali očividně neudržitelný systém založený na půjčování a spotřebě, namísto aby lidi vybízel, aby začali žít úměrně svým možnostem (k čemuž je koneckonců nutil přirozený tržní vývoj). Když se chce člověk dozvědět o ekonomii něco smysluplného, obvykle se neobrací k politikům, udělejme však výjimku a připomeňme si slova německé kancléřky Angely Merkelové. Ta v listopadu 2008 prohlásila, že pokud chce Washington pokračovat v tištění peněz a nabádat lidi k dalšímu půjčování, jen tím „zasévá semínka obdobné krize, která vzklíčí za pět let“.⁶

Oba hlavní kandidáti na úřad prezidenta bailoutový zákon pochopitelně podpořili – lidem přeci nelze dát v tak důležité otázce na výběr. Díky bailoutové mánii vyšplhaly do konce roku 2008 dluhy, závazky a garance Washingtonu (a tím i celé americké populace) k částce zhruba 7,7 bilionů dolarů. A vše nasvědčuje tomu, že je to jen začátek.

„Změna, které se dá věřit“

Stačí jediný pohled na složení týmu ekonomických poradců nového prezidenta Baracka Obamy a je jasné, že všechno to řečnění o „změně“ znamená ve skutečnosti jen pokračování téhož – další bailouty, další státní zásahy, další léčení symptomů namísto fundamentálních příčin, a k tomu navíc gigantické deficity a masivní vládní výdaje, které prý, jak hlásá převládající ekonomická pověra, znovu roztočí soukolí blahobytu. A jako všechny pověry je i tato extrémně odolná vůči všem logickým argumentům či historickým důkazům, ba dokonce ještě odolnější, jelikož poskytuje intelektuální zázemí politice bezbřehého utrácení, která je mezi politiky všude na světě obzvláště oblíbená.

A přitom to jediné, co bychom od našich samozvaných ředitelů galaxie – Henryho Paulsona, Bena Bernankeho, Baracka Obamy či kongresových vůdců jako Barney Frank nebo Chris Dodd – měli opravdu chtít, je to, aby nechali ekonomiku na pokoji. Nic, co dnes vláda a centrální banka podnikají, situaci nezlepší a může ji naopak podstatně zhoršit. A já v této knize tvrdím, že se tak již stalo.

Řešení krize se nedočkáme, dokud opravdu nepochopíme, odkud se vlastně vzala.

Není třeba žádných zbrusu nových vysvětlení. Na těchto stránkách předkládám i laickému čtenáři stručný pohled na současnou hospodářskou situaci, navrhuji možná řešení a upozorňuji na celou řadu zásadních témat, která jsme ignorovali už příliš dlouho. Liberální perspektiva – konkrétně myšlenky Ludwiga von Misesa a Friedricha Augusta von Hayeka – nabízí důležité odpovědi na současnou krizi, jíž většina ekonomů a analytiků stále plně nerozumí a kterou nedokáže vysvětlit žádná zavedená teorie. Myšlenky uvedené v této knize jsou většinou velmi staré. Nikdy nebyly vyvráceny, jen se na ně zkrátka zapomnělo.

Známý ekonom James K. Galbraith v rozhovoru pro *New York Times* v listopadu 2008 uvedl, že z celkového počtu zhruba 15 000 profesionálních ekonomů předvídalo současnou krizi deset až dvanáct.⁷ To možná platí o ekonomických kruzích, v nichž se pohybuje pan Galbraith, avšak rakouských ekonomů, kteří tušili, že se blíží něco nepěkného, byly doslova stovky. Rakouská ekonomická škola je dosud nepočtená, leč rychle rostoucí větev klasické liberální ekonomie, k jejímž nejvýznačnějším představitelům patří Ludwig von Mises (1881–1973) a laureát Nobelovy ceny Friedrich August von Hayek (1899–1992). Rakušané obecně upozorňovali na realitní bublinu dávno před všemi ostatními a řada z nich předpověděla i krach, jehož jsme dnes svědky. A hlavním viníkem celé té kalamity je z jejich pohledu centrální banka, konkrétně Federální rezervní systém.

Banka nebanka, Fed je fakticky vzato jen další státní úřad. K životu jej roku 1913 přivedl Kongres, jehož předsedu jmenuje prezident, těší se státním monopolním privilegii a vůbec spočívá na principech, které jsou diametrálně odlišné od zásad tržní ekonomiky. Je to *de facto* centrální plánovací komise, přestože myšlenka centrálního plánování byla událostmi 20. století zcela zdiskreditována. Rozdíl je jen v tom, že namísto plánování výroby ocele a betonu, jako tomu bývalo v Sovětském svazu, plánuje Fed výrobu peněz a výši úrokových sazeb. Z toho vyplývající důsledky mají hluboký a dlouhodobý dopad na celé hospodářství.

Intervenční politika Fedu, konkrétně stlačování úrokových sazeb níže, než by je nastavil volný trh, je tím zdaleka největším viníkem krize, která se dnes odehrává přímo před našima očima. Když Fed ekonomiku štědrě zalévá lacinými úvěry pro každého, kdo si o ně řekne, podporuje

tím přemrštěné riskování, nejrůznější spekulace a zadlužení. Když manipuluje s úrokovými sazbami, dává tím investorům mylné informace o podmínkách na trhu, čímž vlastně nepřímou směřuje tok kapitálu do neudržitelných podnikatelských projektů a narušuje tržní rovnováhu.

Ukážeme si, jak intervence Fedu vytvářejí hospodářský cyklus, tedy střídavé období zdánlivé prosperity následované nevyhnutelnou recesí. Ta se tradičně dává za vinu volnému trhu. Nikoho ani nenapadne ukázat prstem na Washington a Fed. A proto je celý ten systém tak zákeřný. Tato období umělé prosperity, napsal před mnoha desítkami let Henry Hazlitt, nevyhnutelně končí „krizí a hospodářským propadem, ovšem ze všeho nejhorší je všeobecně mylná představa, že depresi způsobila nikoli předešlá umělá inflace, nýbrž inherentní nestabilita kapitalismu.“⁸

Fed je slon v obývacím pokoji, kterého si všichni usilovně nevšímají. Dokonce i mnozí z těch, kdo ze současných problémů viní vládní politiku, se o Fedu vůbec nezmiňují. Pustošivé důsledky centrálně bankovní politiky se pak připisují na vrub volnému trhu. Tahle šaráda už ale trvá příliš dlouho. Je načase položit si otázku, zda to přece jen není ten slon, kdo nám neustále rozšlapává nábytek, a ne sousedovic Toník.